

**«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне
бәсекелестік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу
туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы бойынша
ескертулер мен ұсыныстар**

Ұсынылған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне бәсекелестік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы (*бұдан әрі – Заң жобасы*) тауар нарықтарының тиімді жұмыс істеуі үшін жағдай жасау, бәсекелестікті қорғау және серпінді дамыту, экономикалық кеңістіктің бірлігін қамтамасыз ету үшін түрлі мәселелерді шешуге бағытталған.

Заң жобасында тауар нарықтарын монополиясыздандыру және Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы Жер кодексі, Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі Орман кодексі, Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі, Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Азаматтық кодексі, Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Кәсіпкерлік кодексі және т.б. басқалар сияқты заңнамалық актілердің нормаларын жетілдіру көзделеді.

Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан: Заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауында «... экономиканың құрылымын өзгертуге баса назар аударуға тиіс. Еліміздің тұрақты дамуына мүмкіндік беретін жаңа тетіктерді қарастырған жөн» екендігіне назар аударды. Экономикалық өсудің маңызды аспектілерінің бірі сөзсіз елдегі бәсекелестікті тиімді қорғау және дамыту үшін үйлесімді және қолайлы орта болып табылады.

Бәсекелестікті қорғау және дамыту Тұжырымдамасына сәйкес, Қазақстан Республикасында 2022-2026 жылдарға арналған *«жөкелеген тауар нарықтарындағы бәсекелестіктің жай-күйін талдау ел экономикасының базалық салаларында нарықтық билік шоғырлануының жоғары деңгейі (бәсекелестіктің төмен деңгейі) бар екенін көрсетеді»*. Осыған байланысты Қазақстан Республикасының заңнамасы бәсекелестікті дамыту үшін кедергілерді жоюға белсенді бағытталған.

Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақтың (ЕАЭО) мүшесі болып табылады және Еуразиялық экономикалық комиссиямен өзара іс-қимыл бөлігіндегі өзгерістер (мысалы, оның дәлелді ұсыныстарын орындау) ЕАЭО шеңберіндегі міндеттемелерге сәйкес келеді.

Заң жобасы монополияға қарсы реттеуді жақсартатын халықаралық тәжірибелерді (мысалы, ұжымдық талап қою тетігі, монополиялық жоғары бағаларды бақылау) ескереді.

Сондай-ақ, экономикалық шоғырлануды реттейтін нормалар қарастырылған. Мұндай нормалар басқа елдердің заңнамасында, атап айтқанда Еуропалық Одақтың Common European sales law, the Financial Regulation 2024 және басқа да заңнамалық актілерінде бар.

Осы Заң жобасының оң аспектісі, сондай-ақ барлық рәсімдерді тиісті түрде сақтаған кезде адамдардың үлкен топтарының бұзылған құқықтарын

қалпына келтірудің ыңғайлы және тиімді тәсілі бола алатын ұжымдық талап-арыздар туралы нормаларды жетілдіру болып табылады.

Сонымен қатар, Заң жобасының новеллаларын атап өткен жөн:

1. Тауар нарықтарын талдауды, баға мониторингін және Еуразиялық экономикалық комиссиямен өзара іс-қимылды қоса алғанда, монополияға қарсы органның өкілеттіктерін кеңейту. Мәселен, Кәсіпкерлік кодекстің 90-6-бабының 14-1-тармақшасында ұсынылған жаңа тармақшада монополияға қарсы органның құзыретіне тауар нарықтарын оларды қоғамдық маңызы бар нарықтарға немесе Қазақстан Республикасының Табиғи монополиялар туралы заңнамасына сәйкес реттелетін нарықтарға жатқызу тұрғысынан талдау жатқызылды. 90-6-баптың 4-1-тармақшасында монополияға қарсы органның құзыретіне Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасын қолдану практикасын жалпылауды жүзеге асыруды жатқызу ұсынылады.

2. Әрбір үш жыл сайын бәсекелестіктің жай-күйін міндетті талдауды қоса алғанда, *негізгі қуатқа тең қол жеткізуді* қамтамасыз етуге қойылатын талаптарды бекіту. Ұсынылған жаңа 176-1-бапта тауар нарықтарындағы бәсекелестіктің жай-күйін талдау нәтижелері бойынша тауарды, нарық субъектісінің инфрақұрылым объектісін негізгі қуат деп тану ұсынылады.

3. Заң жобасының новеллаларына монополияға қарсы сәйкестікке қатысты нормаларды да жатқызуға болады. Мәселен, 195-1-бапты монополияға қарсы органның Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасының нормаларына сәйкестігі немесе сәйкестігі туралы монополияға қарсы комплаенс актісін қарау нәтижелері бойынша дәлелді қорытынды беруі туралы нормамен толықтыру ұсынылады. Сондай-ақ, Кәсіпкерлік кодекстің 195-1-бабының 5-1-тармағында ұсынылған жаңа тармақ монополияға қарсы органның бағалау нәтижелерін қарау рәсімін және нарық субъектісі анықтаған бұзушылық белгілерін өз бетінше жою мүмкіндігін көздейді.

4. Адамдардың үлкен топтарының бұзылған құқықтарын қалпына келтірудің неғұрлым функционалды әдісі үшін ұжымдық сот ісін жүргізу институтын енгізу. Мәселен, Азаматтық процестік кодексіне 8-1, 49-1, 49-2 жаңа баптарын енгізу ұсынылады, олар дамыған Еуропа елдері мен АҚШ-тың сот практикасына ұқсас азаматтардың кең ауқымына келтірілген залалды тиімді өтеуге ықпал етеді.

Заң жобасында жоғарыда көрсетілген оң факторлармен қатар, оның жекелеген нормалары бойынша Қазақстан Республикасының басқа заңнамалық актілеріне қайшы келетін, сондай-ақ қажетті және ұтымды болып табылмайтын бірқатар ескертулер мен ұсыныстарды бөліп көрсетуге болады.

Бәсекелестік мәселелері бойынша заңнамаға ұсынылған өзгерістерді талдау кезінде мынадай ескертулерді атап өткен жөн.

1. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне бәсекелестік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасына Салыстырмалы кестенің (бұдан

әрі - Кесте) 1-позициясында Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Азаматтық кодексіне 9-баптың 4-1-тармағының жаңа тармағы ұсынылады, онда *«Мүшелерінің құқықтары бұзылған адамдар тобы, егер заңнамалық актілерде немесе шартта өзгеше көзделмесе, залалды өтеуді талап етуге құқылы»* екендігі көзделген. Алайда, мүмкін жоғалған пайда, моральдық зиян, тұрақсыздық айыбы ескерілмейді. Норма ұжымдық талап қою институтының жұмыс істеу мүмкіндіктерін едәуір шектейді. Осылайша, ұжымдық талап қоюлар бойынша нақты залал ғана емес, жоғалған пайда, моральдық зиян, тұрақсыздық айыбы да өтеледі деп пайымдаймыз.

2. Қазақстан Республикасы Жер кодексінің 153-бабының 4-позициясында оның қайшылығын анықтау негізінде 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V Кәсіпкерлік кодексінің (*бұдан әрі-ҚР КК*) 193-бабының 9-тармағын алып тастау ұсынылады, оған сәйкес тауарларды, жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді өндірумен технологиялық тұрғыдан байланысты қызмет түрлерінің тізбесін мемлекеттік басқарудың тиісті саласына (аясына) басшылықты жүзеге асыратын мемлекеттік орган монополияға қарсы органмен келісу бойынша бекітеді.

Нормалар арасында мазмұнды сипаттағы қайшылық жоқ деп санаймыз. Егер шамадан тыс (артық) заңнамалық регламенттеу тұрғысынан қарама-қайшылықты болжайтын болсақ, онда мемлекеттік жер кадастрын жүргізуге байланысты қызмет түрлерінің жалпы тізбесін, Жер кодексінің нормасын белгілеуді қажет және жеткілікті құқықтық реттеу деп санаймыз. Кодексте осы жалпы нақтыланбаған норманың болуы ҚР Үкіметіне немесе мемлекеттік органдарға тиісті заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерде мемлекеттік жер кадастрын жүргізуге байланысты қызмет түрлерін одан әрі құқықтық реттеуді нақтылауға кедергі келтірмейді.

3. Кестенің 16-бабы позициясында ҚР КК-нің «Монополияға қарсы органның құзыреті» 90-6-бабына *«Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасын қолдану практикасын қорытуды жүзеге асырады»* деген 34-1-тармақша енгізіледі. Бұл тұжырым толықтығы, тереңдігі және іске асыру тетігі туралы сұрақтар қалдырады. Функцияны тиімді орындау үшін жұмыс әдістеріне, деректер көздеріне және жалпылау нәтижелерін қолдануға қатысты айқындық қажет. Ұсынылған редакцияда ақпаратты жинау, талдау және өңдеу қалай жүретіні белгісіз. Өз кезегінде, талдау қажеттілігін нақты бекітпестен, құқық қолдану проблемаларын анықтауға үстірт көзқарас тәуекелі бар. Тұжырымдамада егжей-тегжейдің болмауы функцияны нақты талдамалық жұмыссыз таза формальды түрде орындауға әкелуі мүмкін.

Жоғарыда баяндалған ескертулерге байланысты 34-1-тармақшаны мынадай редакцияда жазуды ұсынамыз: *«Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасын қолдану практикасын зерделеуді және қорытуды жүзеге асырады»*.

«Зерттеу және қорыту» сөздерін қосу норманы дәлірек және функционалды етеді, өйткені алдын-ала талдаусыз жалпылау мүмкін емес. Бұл

заңнамадағы құқық қолдану проблемаларын, үрдістер мен олқылықтарды анықтауға сапалы және ғылыми негізделген көзқарасқа ықпал етеді.

4. Кестенің 18-бабында ҚР КК-нің «Монополияға қарсы орган қызметкерлерінің құқықтары» 90-7-бабына *«Сұрау салу тапсырылғаны туралы хабарламамен не ақпараттық өзара іс-қимыл жүйелері бойынша электрондық цифрлық қолтаңба арқылы қол қойылған электрондық құжат арқылы немесе сұрау салудың жеткізілгенін растайтын өзге де тәсілмен тапсырысты пошта жөнелтімі нысанында жіберіледі»* деген нормамен толықтыру ұсынылады.

«Басқа тәсілдермен» тұжырымдау оның дәлдігі мен құқықтық сенімділігіне қатысты сұрақтар тудыруы мүмкін. Ұсынылып отырған нормада сұрау салуды жолдау тәсілдері (тапсырысты почта жөнелтімі, ЭЦҚ бар электрондық құжат, ақпараттық өзара іс-қимыл жүйелері) нақты көрсетілген, *«өзге тәсілдермен»* деген сөз тіркесін қосу артық болуы және құқықтық белгісіздікке әкеп соғуы мүмкін.

Осыған байланысты «басқа тәсілдер» құқықтық белгісіздігін алып тастауды ұсынамыз.

5. Кестенің 24- позициясында ҚР КК-нің «Мемлекеттік монополия, арнайы құқық субъектілері өндіретін және өткізетін тауарларға баға белгілеу» 120-бабына *«Монополияға қарсы орган хабарламаны және (немесе) ақпаратты алған күннен бастап он жұмыс күнінен кешіктірмей қоса беріліп отырған есептеулер мен негіздеуші материалдардың осы баптың және баға белгілеу қағидаларының талаптарына сәйкестігін тексереді, мемлекеттік монополия, арнайы құқық саласына жататын тауарлар, жұмыстар, көрсетілетін қызметтер және жазбаша түрде субъектіні хабарламаның және (немесе) ақпараттың қарауға қабылданғаны немесе оны қабылдаудан бас тартылғаны туралы бас тарту себептерін көрсете отырып хабардар етеді»* деген 4-1-тармақша енгізіледі

«Мемлекеттік аппарат қызметін бюрократиядан арылту жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2022 жылғы 13 сәуірдегі № 872 Жарлығының 13-тармағына сәйкес Үкіметке заңнамалық актілерге нормалардың заңнамалық жағынан артық (шамадан тыс) регламенттелуі тұрғысынан ревизия жүргізсін, оларды Үкімет немесе мемлекеттік органдар жеделділік мақсатында заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілерде айқындау тапсырылуына байланысты ұсынылып отырған редакцияны алып тастау ұсынылады.

Мемлекеттік монополия субъектісі өндіретін және өткізетін тауарларға, жұмыстарға, көрсетілетін қызметтерге баға белгілеу қағидаларын (Ұлттық экономика министрінің 2016 жылғы 15 наурыздағы № 134 бұйрығы) толықтырып, қолданыстағы заңнаманың талаптарына сәйкес келмеуіне байланысты келіп түскен хабарламалар мен ақпаратты қарауға қабылдаудан бас тарту жөніндегі монополияға қарсы органның құзыретін көздеу қажет деп санаймыз.

6. Кестенің 31-позициясында ҚР КК 169-1-бабының 7-тармағын мынадай редакцияда қайта ресімдеу ұсынылады: *«Электрондық нысанда өткізілетін сатып алу және сауда-саттық операторлары монополияға қарсы органның талабы бойынша өткізілген тауарларды сатып алу және сауда-саттық қорытындыларының мониторингін жүзеге асыру үшін сатып алуға және*

сауда-саттыққа қатысушылар, оның ішінде электрондық мекенжайлар (IP), олардың өтінімдері, сатып алу және сауда-саттық қорытындылары туралы ақпарат алуды қамтамасыз ететін сауда немесе ақпараттық жүйелерге шектеулі және қорғалған қолжетімділікті ұсынады». Осы тармақты «деректерге қол жеткізу Қазақстан Республикасының дербес деректерді қорғау туралы заңнамасына сәйкес беріледі» нормасымен толықтыру қажет деп санаймыз. Қатысушылардың IP-мекен-жайларын қоса алғанда, ақпарат беруді көрсету жеке деректерді қорғау мәселелеріне мұқият қарауды талап етеді. Қазақстанда «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» ҚР заңы қолданылады, ол дербес ақпаратты пайдалануды шектейді және деректер қауіпсіздігі бойынша талаптарды белгілейді. IP-мекен-жайларды және басқа мәліметтерді ұсыну осы Заңның талаптарын, сондай-ақ электрондық сауда-саттық шеңберінде дербес деректерді өңдеуді реттейтін ережелерді ескеруі керек. Дербес деректерді қорғау туралы Заңның және тиісті нормативтік актілердің талаптарын сақтау туралы ережені көздеу қажет құпиялылық және ақпаратты қорғау туралы заңнаманың сақталуына ықпал ететін болады.

7. Кестенің 40-позициясында ҚР КК «Мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысу негіздері» 192-бабының 5-тармағына мемлекеттік үлесті сату үшін нақты мерзім (5 жыл) енгізіледі, бұл ретте жобаның өтелу мерзімі ескерілмейді. Бұл активтердің экономикалық тиімсіз сатылуына, нарықтық құнның төмендеуіне және инвесторлардың қызығушылығының жоғалуына әкелуі мүмкін. Осыған байланысты 5-тармақты мынадай редакцияда жазуды ұсынамыз: *«Акцияларының (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу пайызынан азы мемлекетке тиесілі заңды тұлғаларға және олармен үлестес тұлғаларға қатысу жобаның өтелу мерзімін ескере отырып, мемлекеттің акцияларын (жарғылық капиталға қатысу үлестерін) кейіннен сата отырып жүзеге асырылады, бірақ бес жылдан аспайды. Егер жоба көрсетілген мерзім ішінде өтелмеген жағдайда, мемлекеттік үлесті сату мерзімі үш жылдан аспайтын мерзімге ұзартылуы мүмкін. Мемлекеттік үлесті сату мерзімін ұзарту жобаның қаржы-экономикалық көрсеткіштерін, оның өтелуін бағалауды, сондай-ақ ұзартудың активтердің нарықтық құнына ықтимал әсерін ескере отырып, ұзартудың орындылығы туралы құзыретті органның қорытындысы негізінде жүзеге асырылады. Мерзімді ұзарту жоба өзінің өміршеңдігін сақтаған және активтердің нарықтық құнының төмендеуіне әкелмеген жағдайда ғана мүмкін болады».*

8. «ҚР КК Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасын бұзуға жол бермеу туралы ескерту» 198-бабының 2-тармағындағы 57-бап позициясында «жария өтініші» терминін мынадай нормадан алып тастау ұсынылады: *«Нарық субъектісінің, мемлекеттік органның, жергілікті атқарушы органның лауазымды адамының тауар нарығындағы жоспарланып отырған әрекет туралы жария өтініші, егер мұндай әрекет Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасын бұзуға әкеп соғуы мүмкін болса және бұл ретте*

тергеп-тексеру жүргізу үшін негіз болмаса, алдын ала ескерту жіберу үшін негіз болып табылады.»

Біздің ойымызша, лауазымды тұлғаның мәлімдемесінің жариялылығын жоққа шығарудың қажеті жоқ. Жариялылықтың нақты критерийінсіз монополияға қарсы орган толық емес немесе дұрыс емес ақпарат негізінде ескертулер жібере алады, бұл нарық субъектілеріне негізсіз қысымға әкелуі мүмкін. Жариялылық туралы талапты сақтықты бағыттау үшін негіз ретінде сақтау бұзушылықтардың тиімді алдын алу мен нарық субъектілерін ықтимал артық араласудан қорғау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді. Бұл монополияға қарсы органдардың іс-әрекеттерінің ашықтығы мен болжамдылығына ықпал ете отырып, монополияға қарсы реттеудің қазақстандық және халықаралық практикасына сәйкес келеді. Мәлімдеменің қоғамдық сипаты осы контексте шешуші рөл атқарады, өйткені бұл басқа қатысушылар мен тұтынушылардың нарықтық мінез-құлқына айтарлықтай әсер ететін, бәсекелестікке қарсы әрекеттердің алғышарттарын жасайтын жария мәлімдемелер. Жариялылық туралы талаптың сақталуы монополияға қарсы органдарға толыққанды тергеу жүргізудің қажеттілігінсіз олардың дамуына жол бермей, ықтимал бұзушылықтарға жедел ден қоюға мүмкіндік береді. Осыған байланысты 198-баптың 2-тармағын қолданыстағы редакцияда қалдыру ұсынылады.

9. Кестенің 79-бабы позициясында ҚР КК «Қазақстан Республикасының бәсекелестікті қорғау саласындағы заңнамасының бұзылуын тергеу кезіндегі дәлелдемелер 219-бабын *«Сарапшының, маманның қорытындысын тергеп-тексеру нәтижелері бойынша шешім қабылдау кезінде лауазымды адамдар ескереді. Егер сараптама нәтижелерінің айқындығы жеткіліксіз болса не сарапшы, маман олардың алдына қойылған мәселелерді толық шешпеген кезде, қайталама сараптама тағайындалады, оны жүргізу сол немесе өзге сарапшыларға немесе мамандарға тапсырылуы мүмкін, не қорытындымен келіспеу туралы дәлелді ұстаным жасалады.»* - 4-тармақпен толықтырылуы ұсынылады. Ұсынылған редакцияда *«айқындығы жеткіліксіз»* критерийінің белгісіздігі бар. Әдетте, сарапшының қорытындысы жеткіліксіз деп танылуы мүмкін нақты критерийлер белгіленбеген. Бұл субъективті түсіндіру және қайта сараптаманы ерікті түрде тағайындау қаупін тудырады. Негіздерді нақтылау ұсынылады, мысалы, егер тұжырымда қарама-қайшылықтар, логикалық қателіктер болса, зерттелген материалдармен расталмаса, қойылған сұрақтарға толық жауап бермесе немесе түсініксіз тұжырымдар болса, қорытынды жеткіліксіз деп саналады. Осыған байланысты ҚР КК 219-бабының 4-тармағы мынадай редакцияда жазылсын: *«сарапшының, маманның қорытындысын тергеу нәтижелері бойынша шешім қабылдау кезінде лауазымды адамдар ескереді. Егер сараптама нәтижелерінде қарама-қайшылықтар, логикалық қателер болса, қорытындылар зерттелген материалдармен расталмаса, не сарапшы, маман олардың алдына қойылған мәселелерді толық шешпеген кезде, қайталама сараптама тағайындалады,*

оны жүргізу сол немесе өзге сарапшыларға немесе мамандарға тапсырылуы мүмкін, не қорытындымен келіспеу туралы дәлелді ұстаным жасалады.»

10. Кестенің 88-позициясында ұсынылған Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 31 қазандағы Азаматтық процестік кодексіне (*бұдан әрі - ҚР АПК*) «Тұлғалар тобының құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін сот арқылы қорғау» 8-1-бап бойынша «заңды тұлғалар» термині мәтіннен алып тасталуға тиіс, өйткені заңды тұлғалар тұлғалар тобының құрамына кіре алмайды. Ұсынылған 8-1-бапта алып тастауды ұсынамыз, өйткені ұсынылып отырған бап Адамдар тобының құқықтары мен мүдделерін қорғау туралы нормаларды қамтиды және оған жеке талап қою туралы тармақшаны енгізу ақылға қонымды және қажет болып табылмайды.

11. Кестенің 89-позициясында ҚР АПК-ге «Адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы істерді жүргізу» 49-1 жаңа нормасын енгізу ұсынылады. Ұсынылған редакцияда адамдар тобының мүддесі үшін іс жүргізетін адамның сенімхаттар негізінде адамдар тобының атынан әрекет ететіндігі туралы норма енгізіледі. 3 және 4-тармақтар мынадай редакцияда ұсынылады: *«3....Адамдар тобының құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру тәртібі туралы келісімді өзгертуге не бұзуға соттың ұйғарымы бойынша ғана жол беріледі. 4. Егер адамдар тобының құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру тәртібі туралы келісімде өзгеше көзделмесе, істі адамдар тобының мүддесі үшін жүргізетін адам барлық іс жүргізу құқықтарын пайдаланады және талапкердің іс жүргізу міндеттерін атқарады. Егер адамдар тобының құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру тәртібі туралы келісімде өзгеше көзделмесе, істі адамдар тобының мүддесі үшін жүргізетін адам істі жүргізуді өкілге тапсыруға құқылы»*. Ұсынылған нормада келесі қайшылықтар табылды. Біріншіден, ұжымдық талап қою бойынша адамдар тобының мүдделерін білдіру үшін сенімхаттар қажет емес, әйтпесе бұл ұжымдық талап емес, процессуалдық қатысу. Екіншіден, ұжымдық талап қоюға қатысушылар арасындағы келісім-бұл классикалық қосылу шарты, сондықтан оның сот шешімімен «өзгерту немесе бұзу» қаншалықты дұрыс. Әрі қарай, ұжымдық сот ісінде тек 1 талапкер – талапкер-бастамашы және оның мәртебесі өзгере алмайды. Топтың қалған мүшелері талапкер емес және олар бола алмайды, әйтпесе бұл ұжымдық талап емес, іс жүргізу серіктестігі. Сонымен қатар, кәсіби өкілдерді тарту топтың қалауы бойынша емес, міндетті болып табылады. Сонымен, талапкер-бастамашының өкілеттігін тоқтатудың негіздері мен тәртібі мәселесін ҚР АПК-нің тиісті бөлімінде (тарауында) ұжымдық талап қою туралы егжей-тегжейлі регламенттеу қажет. Жасалған ескертулерді ескере отырып, талқыланатын норманы ҚР АПК-не енгізудің орындылығы мәселесін қайта қарау ұсынылды.

12. Кестенің 90-позициясында ҚР АПК-де «Адамдар тобының мүддесі үшін іс жүргізетін адамды ауыстыру» деген 49-2-бап жаңа норманы енгізу ұсынылады. Талап қоюшы бастамашының өкілеттігін тоқтатудың негіздері мен тәртібі мәселесін ұжымдық талап қою туралы ҚР АПК-нің тиісті

бөлімінде (тарауында) егжей-тегжейлі регламенттеу қажет деп санаймыз. Осыған байланысты, ҚР АПК-де оны жекелеген регламенттеу мүмкіндігін қарастыра отырып, 2015 жылғы 31 қазандағы ҚР АПК-не 49-2-бапты енгізбеу ұсынылады.

13. Кестенің 92- позициясында ҚР АПК-нің 148-бабына «Талап қою нысаны мен мазмұны» 3-1-жаңа бөлігін енгізу ұсынылады. Ұсынылған редакцияда ұжымдық талап-арыздың мазмұны талаптарының тізбесі беріледі, алайда біз ұжымдық талап қою бойынша талап қою арыздың жеке тұлғадан айырмашылығы тым маңызды деп санаймыз, сондықтан осы мәселе бойынша ҚР АПК-нің тиісті тарауына жеке бапты ұсынамыз. Осыған байланысты, ҚР АПК-нің 2015 жылғы 31 қазандағы 148-бабына 3-1 жаңа бөлігін енгізбеуді ұсынамыз, оны ҚР АПК-де жеке регламенттеу мүмкіндігін қарастырамыз.

14. ҚР АПК-нің 93-бабында «Істі дайындау міндеттері» 163-бабының 1-1-бөлігінің жаңа бөлігін енгізу ұсынылады. Ұсынылып отырған редакцияда адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы талапқа қосылу туралы ұсыныста *«1) жауапкердің атауы және оның мекенжайы; 2) адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға жүгінген адамның және (немесе) топтың мүдделері үшін іс жүргізетін адамның тегі, аты және әкесінің аты немесе атауы болуға тиіс 3) адамдар тобының талабы; 4) іс жүргізуінде іс жатқан соттың атауы, осы істің нөмірі; 5) Сот айқындайтын өзге де ақпарат.»* ұсынылған редакцияда деп аталатындар қарастырылмаған деп санаймыз. «Сыныпты сертификаттау», модельге байланысты ұжымдық талап қою арыздан кіру (шығу) мерзімі, талаптардың мөлшерін және ұжымдық талап қоюға қатысушылар санын түпкілікті бекіту, татуластыру рәсімдері, содан кейін ғана мәлімделген талаптың мәні бойынша шешім қабылдануы мүмкін. Біздің ойымызша, ұсынылған тұжырымдар ұжымдық талап қою институтының зардап шеккендердің құқықтарын қорғаудың толыққанды функционалды тетігі болуына жол бермейді. Осыған байланысты анықталған ескертулерді ескере отырып, ҚР АПК 2015 жылғы 31 қазандағы 163-баптың 1-1-бөлігінің жаңа бөлігін енгізу қажеттілігін қайта қарауды ұсынамыз.

15. ҚР АПК-нің 94-бабында «Судьяның істі сот талқылауына дайындау жөніндегі іс-қимылы» 165-бабының 15-1-бөлігінің жаңа бөлігін енгізу ұсынылады. Мынадай редакция ұсынылады: *«істі сот талқылауына дайындау тәртібімен істің мән-жайларын ескере отырып, судья мынадай іс-әрекеттерді жүргізеді: 15-1) адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы істер бойынша: даулы құқықтық қатынастардың сипатын және қолдануға жататын заңнаманы айқындайды; адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға қойылатын талаптарды және осы талаптардың негіздерін нақтылайды; адамдар тобының құрамы және адамдар тобының әлеуетті мүшелерін анықтау мүмкіндігі туралы мәселені шешеді; белгілі бір адамның адамдар тобына жататынын растайтын дәлелдемелер ұсынуды ұсынады; адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы талапқа қосылған адамдарға адамдар тобының құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыру тәртібі туралы келісім жасасуды немесе бұрын жасалған осындай келісімге қосылуды ұсынады».* Біздің ойымызша, бұл әрекеттер іс жүзінде сыныптың «сертификаты» болып табылады және ол процедуралық түрде нақты жазылуы керек. Сонымен қатар, мұнда іс жүзінде opt-in ұжымдық сот ісінің моделі

жазылған, мұндай тұжырымдармен opt-out мүмкін емес. Анықталған ескертулерді ескере отырып, 2015 жылғы 31 қазандағы ҚР АПК-не 165-баптың 15-1-тармақшасын енгізу қажеттілігін қайта қарауды ұсынамыз.

16. «Бірінші сатыдағы соттың азаматтық істерді қарау және шешу мерзімдері» деген 183-бапты *«адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы Азаматтық істерді сот істі сот талқылауына дайындау аяқталған күннен бастап он екі айдан аспайтын мерзімде қарайды және шешеді»* деген нормамен толықтыру ұсынылады. Ұжымдық талап қою бойынша іс жүргізу ұзақ мерзімді іс жүргізу болып табылатындығын ескере отырып, жаңа 183-бапты енгізу қажеттілігін қайта қарау ұсынылады, мұнда әр кезеңнің өз мерзімі болуы керек және істі қараудың жалпы мерзімі анықталмауы керек.

17. ҚР АПК-ге «Адамдар тобының құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау туралы іс бойынша соттың шешімі» деген 233-1-бапты енгізу ұсынылады. Жалып алғанда, ұсынылған өзгерістер opt-in ұжымдық сот ісінің моделін ішінара қолданады және тек осы редакцияда opt-out моделінің ұжымдық сот ісінің белгілері пайда болады. Бұл топтық сот процестерінің екі түрлі моделі, олардың ерекшеліктері, кезеңдері, шешімдердің салдары. Сондықтан ұсынылған мақалада көрсетілген тұжырымдарды нақтылау қажет. Ұсынылған жаңа 233-1-баптың мазмұнын жасалған ескертулерді ескере отырып қайта қарау ұсынылады.

18. Кестенің 99-позициясында мынадай мазмұндағы «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу туралы» 1995 жылғы 17 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңына 6-3-бапты енгізу ұсынылады: *«акцияларының (жарғылық капиталға қатысу үлестерінің) елу пайызынан астамы мемлекетке тиесілі Мемлекеттік кәсіпорындарды, заңды тұлғаларды және үлестес тұлғаларды мемлекеттік тіркеу олармен Қазақстан Республикасының аумағында өз қызметін жүзеге асыратын, қайта ұйымдастыру жолымен құрылатын адамдар, тіркеуші орган монополияға қарсы органның келісімімен жүзеге асырады»*. «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу туралы» 1995 жылғы 17 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңына ұсынылған толықтыруды енгізбеу ұсынылады. Осы толықтыруды «Заңды тұлғаларды мемлекеттік тіркеу және филиалдар мен өкілдіктерді есептік тіркеу туралы» 1995 жылғы 17 сәуірдегі Қазақстан Республикасының Заңына енгізуді негізді деп санамаймыз, өйткені нормада қайта ұйымдастыру жолымен құрылатын заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу туралы сөз болып отыр. «Мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысу негіздері» Кәсіпкерлік кодексінің 192-бабы 4-тармағының нормасында монополияға қарсы органның келісімімен тиісті заңды тұлғалардың жүзеге асырылатын қызмет түрлерін құруды, кеңейтуді және (немесе) өзгертуді жүзеге асыру қажеттілігі көрсетілген. Қазақстан Республикасының Кодексі, құру туралы айтпағанда, заңды тұлға қызметінің жүзеге асырылатын түрлерін міндетті түрде кеңейту және (немесе) өзгерту жүреді. Қайта құру заңды тұлғаның ұйымдық-құқықтық нысанын жай ғана өзгертуді көздеуі мүмкін.